

Poznań, 20 maja 2023

dr hab. Patryk P. Borowiak
Instytut Filologii Słowiańskiej
Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Alisy Borkowskiej pt.
*Konceptualizacja wartości w językach polskim i ukraińskim w ujęciu
kontrastywnym* (288 stron, 304 przypisy, Białystok 2023).**

Promotorka: prof. UwB, dr hab. Joanna Kuć, Uniwersytet w Białymstoku, Wydział
Filologiczny

Dysertacja Pani mgr Alisy Borkowskiej pod tytułem *Konceptualizacja wartości w językach polskim i ukraińskim w ujęciu kontrastywnym* przedstawia problematykę wartości w językach polskim i ukraińskim, wpisując się w przestrzeń nauk humanistycznych ze szczególnym wskazaniem popularnej metodologii językowego obrazu świata (JOS) oraz aksjologii lingwistycznej. Jej cel nadrzędny wynika z problematyki wspomnianej w powyższym zdaniu i łączy się z kwestiami formowania, definiowania i porównywania wybranych wartości, będących istotnym elementem językowego obrazu społeczeństwa polskiego i ukraińskiego. Równie istotnym elementem badań przedstawionych w dysertacji pozostaje perspektywa komunikacyjna, a w szczególności zaś

znaczeniu, komunikacja międzykulturowa, jakże niezwykle istotna we współczesnych badaniach humanistycznych.

Praca składa się z *Karty tytułowej*, *Spisu treści*, *Wstępu*, rozdziałów teoretycznych (1. *Językowy obraz świata*, 2. *Konceptualizacja*, 3. *Wartości*), a także rozdziału metodologicznego (4. *Eksperyment językowy*) i analitycznego (5. *Konceptualizacja wartości*). Ponadto pozostałymi składowymi dysertacji są: *Zakończenie*, *Bibliografia*, *Spis tabel oraz ilustracji*, *Streszczenia w języku polskim*, *Streszczenia w języku angielskim (Summary)* oraz *Aneksy*. Spis treści oraz tytuły i podtytuły rozdziałów stanowią zwartą całość i zdecydowanie ułatwiają orientację w treści pracy.

Autorka jako cel rozprawy wskazała konceptualizację wartości w językach polskim i ukraińskim w ujęciu kontrastywnym. Skupiła się także na sposobie definiowania i ukazania wspólnych bądź przeciwstawnych wartości wybranych do analizy, uznając je jako niebłahe elementy językowego obrazu świata Polaków i Ukraińców. Takie postrzeganie i ujęcie materiału badawczego pozwoliło badaczce ukazać nie tylko przestrzeń językową, ale także zgłębić płaszczyznę kulturową czy nawet międzykulturową, w obrębie badanych języków słowiańskich, o czym Autorka pisze w ostatnim zdaniu *Wstępu* (s. 7): *Mam nadzieję, że praca (...) pozwoli spojrzeć na oba języki w perspektywie rozleglejszej, tj. komunikacji międzykulturowej.*

Zbadane na potrzeby pracy wartości zostały wybrane na podstawie wyników badania ankietowego, które Autorka przeprowadziła wśród polskich i ukraińskich respondentów. Samą konceptualizację z kolei ukazała poprzez analizę definicji słownikowych, wykorzystując definicje pojęć z następujących słowników: *Словник української мови: в 11 томах*, *Великий тлумачний словник сучасної української мови*, *Słownik języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego, *Słownik języka polskiego PWN*, *Wielki słownik języka polskiego*) oraz definicji przedstawionych przez respondentów. Autorka pracy przyjęła pogląd Anny Wierzbickiej wskazujący, że definicje słownikowe uzupełniają definicje wykorzystywane w procesie konceptualizacji.

Rozdział pierwszy, najbardziej tendencyjny (ale niezbędny w kontekście całego opracowania), wprowadza w tematykę JOS. Został podzielony na pięć istotnych podrozdziałów, wprowadzających m.in. w problematykę relacji między językiem a kulturą, definicji JOS czy analizy kognitywnej. Autorka rozprawy skupia się na przeglądzie dociekań takich badaczy jak: Żaneta Wrzelażwili, Jurij Apresjan, Ewgenija Tarasowa, czy w końcu Jerzy Bartmiński, Janusz Anusiewicz, Renata Grzegorzczkova, Anna Wierzbicka czy Jadwiga Puzynina.

Rozdział drugi z kolei, dopełnia kwestie teoretyczne zasygnalizowane w części pierwszej pracy i skupia uwagę na założeniach lingwistyki kognitywnej oraz dość skrupulatnie przedstawia kwestię konceptu, jego typologii oraz formowania się go na gruncie pojęciowym, językowym

i metaforycznym (abstrakcyjnym). Rozdział zamyka opis konceptu w kontekście pola semantycznego i asocjacji, powołując się na badania Josta Triera i odwołując się do znanych teorii autorstwa badaczy wschodniosłowiańskich (por. m.in. Popowa, Choroszunowa, Apresjan).

Rozdział trzeci przedstawia problematykę samych wartości jako nośników znaczeń dla języka. Ukazuje znane teorie lingwistyki aksjologicznej – od definiowania wartości, poprzez ich typologie, po stan badań. Zauważa, że najbliższe są jej typy wyodrębnione przez Romana Ingardena, czyli wartości witalne, utylitarne, kulturowe i moralne, i takie też wykorzystuje w swoich badaniach. W podsumowaniu rozdziału Autorka stwierdza, że: „typologie wartości w językoznawstwie są zróżnicowane, choć w niektórych przypadkach aspekt kategoryzacji bazuje na podobnym podejściu”, co jest zasadne z wnioskami, które pojawiają się w toku narracyjnym kolejnych rozdziałów przedstawionej mi do recenzji pracy.

W czwartym rozdziale Doktorantka opisała obraz Polaków i Ukraińców w polskiej przestrzeni społecznej, powołując się na swoje badania, opublikowane w 2020 roku na łamach czasopisma „Acta Polono-Ruthenica”. Wynika z nich, że Polacy neutralnie postrzegają mieszkańców Ukrainy (badanie na podstawie dzienników prasowych z lat 2005-2010), co jednak nie daje nam pełnego obrazu stanu rzeczy, gdyż korpus tekstów zamknięty został ponad dekadę temu. Od tego czasu wiele zmieniło się w postrzeganiu rzeczywistości, na skutek dynamicznej polityki powszechnej i regionalnej (regionów

kontynentalnych). Ponadto Autorka pracy powołuje się na inne badania, także dość nowe, bo z 2016 czy 2018 roku (s. 61-64), oscylujące wokół stereotypów i obrazów Polaków czy Ukraińców. W tymże rozdziale Pani magister Borkowska opisuje także kwestię badania pilotażowego do pracy, w którym wyłonione zostały kluczowe wartości i ich hierarchia. Części składowe badania związane z metryczką respondentów zostały przedstawione w formie czytelnych diagramów. W omawianym rozdziale nie zabrakło także opisu założeń metodologicznych eksperymentu językowego. Autorka pracy zauważa, że przeprowadziła analizę definicji słownikowych oraz definicji zaproponowanych przez respondentów w badaniu pilotażowym konkretnych wartości, dzięki czemu dokonała próby konceptualizacji tychże konkretnych wartości. Wspomnianą wcześniej hierarchię przedstawiła w ostatnim podrozdziale. Układa się ona następująco: *rodzina, zdrowie, miłość, przyjaźń, szczerłość, wolność, rozwój, uczciwość*.

W rozdziale piątym, stanowiącym obszerną analizę wartości (*Konceptualizacja wartości*), Pani magister Borkowska dokonuje kontrastywnego opisu językowego ośmiu, wymienionych we wcześniejszym akapicie, wartości. Analizę porównawczą badanej materii w językach polskim i ukraińskim przedstawia nie tylko w wersji opisowej, co zresztą zostało przeprowadzona na wysokim poziomie, ale także w formie czytelnych tabel czy diagramów, co zdecydowanie ułatwia odbiór analizowanych przykładów i wysnuwanie wniosków. Z analizy wynika, że jedynie takie wartości jak *rodzina* i *zdrowie* są cenione tak samo wysoko zarówno przez Ukraińców, jak

i Polaków. Pozostałe, takie jak przyjaźń, miłość, czy też wolność rozlokowane są na różnych miejscach (np. wartość wolności u Ukraińców zajmuje czwartą, a u Polaków szóstą pozycję). Autorka wyniki badań opatrzyła interesującymi i trafnymi komentarzami, wśród których panuje przekonanie, że hierarchie wartości wśród respondentów z Polski i Ukrainy są podobne (co zostało odzwierciedlone i omówione w badaniu pilotażowym), ale ich usytuowanie w hierarchii może być zróżnicowane, co może mieć związek z uwarunkowaniami kulturowymi, w tym różnymi religiami, ideami czy doświadczeniem społecznym i politycznym, a także obecną sytuacją wojenną.

Praca doktorska Pani mgr Alisy Borkowskiej została napisana poprawną polszczyzną, choć nie jest wolna od błędów gramatycznych (por. „Respondentów poproszono o podanie wieku, płci oraz uczelni, w której studiuje.”, s. 66; „okolice Białostoku”, s. 67), interpunkcyjnych czy stylistycznych (powodujących niepotrzebnie zagniatwane, długie zdania). Szczególnie zaś w Aneksach wielokrotnie pojawia się błąd niezgodności fleksyjnej przy przywoływaniu liczby definicji (np. *4 definicji, 3 definicji, 2 definicji* zamiast *4 definicje, 3 definicje, 2 definicje*, s. 256-288), a także niekonsekwentność stosowania wielkich i małych liter w wyliczeniach (por. s. 256). W niektórych zestawieniach przedstawionych w formie tabel Doktorantka stosuje niepoprawną formę „ilość wystąpień” zamiast „liczba wystąpień”. Niewielkim uchybieniem jest także brak streszczenia w języku ukraińskim, który jest przecież jednym z dwu równorzędnych języków bazowych rozprawy. Wskazane powyżej błędy nie zakłócają jednak

czytelnikowi całościowego odbioru pracy, który jawi się pozytywnie i skłania do refleksji. Recenzowana przeze mnie rozprawa doktorska jest samodzielnym, oryginalnym osiągnięciem naukowym, prezentującym interesujący i poprawny pod względem merytorycznym proces myślowy i badawczy Doktorantki.

Treść rozprawy, wyeksponowana w pięciu logicznie skomponowanych rozdziałach, dowodzi opanowania zarówno językoznawczej wiedzy teoretycznej, jak i predyspozycji do przeprowadzania badań naukowych oraz wysnuwania poprawnych wniosków badawczych. Do szczególnych walorów pracy doktorskiej Pani magister Borkowskiej zaliczam końcowe konkluzje, które zdecydowanie wyznaczają ścieżki do kolejnych badań nad podjętą przez Autorkę problematyką, a także aneksy, zdecydowanie wzbogacające empiryczne „wątki” rozprawy. Zdecydowaną nadwyżkę stanowią także liczne kolorowe grafiki (przedstawiające konceptualizacje wybranych wartości) i oraz tabele, które porządkują i wizualizują dane uzyskane w toku badań. Dzięki tym wykazom zdecydowanie łatwiej można zorientować się w omawianej pracy problematyce i związanymi z nią przykładami. Wszystkie treści zaprezentowane przez Doktorantkę cechuje wysoka wartość poznawcza i bardzo dobra znajomość szeroko rozumianej metodologii kognitywnej. Aspekt ten przejawia się także w doborze literatury polsko-, rosyjsko-, ukraińsko-, niemiecko-, francusko- i angielskojęzycznej (w sumie ponad 150 „rekordów” bibliograficznych). Praca Pani magister Borkowskiej charakteryzuje się, z jednej strony, płynnym, merytorycznym wywodem językoznawczym, z drugiej natomiast przedstawia nowatorskie, interdyscyplinarne opracowanie naukowe.

Doktorantka udowodniła, że dysponuje kompetencjami wielokulturowymi, pozwalającymi na spojrzenie na problem nie tylko z jednej płaszczyzny. Doskonale wykorzystała to w pracy, przeprowadzając trafne analizy i opisując je dokładnie we wnioskach wewnątrz rozdziałów i w podsumowaniu. Sama praca z pewnością stanowić może przyczynek do kolejnych badań związanych z konceptualizacją wartości w rozmaitych sławistycznych zestawieniach komparatystycznych.

Reasumując, stwierdzam, że rozprawa pt. Konceptualizacja wartości w językach polskim i ukraińskim w ujęciu kontrastywnym autorstwa Pani magister Alisy Borkowskiej spełnia warunki określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (z późn. zmianami), a także Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 września 2011 roku i wnioskuję do Rady Dyscypliny Językoznawstwo – Kolegium Językoznawstwa Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku o dopuszczenie Pani magister Borkowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Patryk Borowiak